

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1988 m. balandžio mėn. 9 d. / April 9, 1988 Nr. 70(14)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Reakcija prieš „persitvarkymą“ Lietuvoje?

Ar „persitvarkymo“ ekspresas Lietuvoje sulėtinamas ir nukreipiamas į kitus bėgius? Ar „glasnost“ atlydi ima kaustyti nauja šalna?

Kultūrinės „perestroikos“ lokomotyvo mašinistas Lionginas Šepetys neseniai užliejo ledinio vandens ant „atvirumo“ dvasia atviriau pasisakiusių kultūrinių (Tiesa, 1988.I.28). Jo kalba sausiui baigiantis įvykusiame Centro komiteto plenumo pirminė mėginimą vienu atsišvepimu išdainuoti dviejų kompozitorių — Michailo Gorbaciovo ir Andriejaus Ždanovo — arijas.

CK sekretorius ideologijos klausimams netiesiogiai prisipažino, kad Lietuvoje tebegyvas savarankiškas galvojimas, tautinė dvasia ir Nepriklausomos Lietuvos prisiminimas. Su tomis „pabaisomis“ jis ragino kovoti „internacionaliniu ir kariniu patriotiniu auklėjimu“, t.y. — nutautinimo ir militarizmo ginklais. Šepečio rūstybė buvo nukreipta į tuos, kurie, pasinaudodami nauja padėtimi, pradėjo iš pagrindų gvildinti Lietuvos istorijos ir literatūros klausimus. Juos Šepetys pavadinė „universaliais neigėjais“, užbraukiančiais „socializmo vertybes“. O partijos ir CK darbuotojai, jo manymu, „pernelg nedrasūs ir sutrikę“. Tai terminologija, kurią prisimename iš 1980-ųjų metų įvykių Lenkijoje.

Kitas „šalnos“ ženklas susijęs su gruodžio 1 d. įvykusi Rasytojų sąjungos valdybos posėdžiu, kuriame autoriai ir kritikai išreiškė gilų nepasitenkinimą *Literatūros ir meno* redaktoriumi Antanu Drilinga ir savitraščio linija (*Literatūra ir menas*, 1987.XII.18). Jie nusiskundė, kad po įdomių, kovingų literatūrinių publikacijų, laikraštis savo tribūną daugiau siūlė pareigūnams ir fasadiškiems straipsniams. Anot rašytojų, cenzūros „kryžiaus keliai“ tebesitęsia, redkolegijų sąrašai ir toliau sudarinėjami „gūdjiojo anomininė migloj“, staigiai paskiriami nauji redaktoriai, net ir nepabandžius tokius reikalus aptart su „rašytojų ir menininkų brolija“. Dėl to dalis literatūrai vengia savitraščio — tiražas didėja, bet laikraštis prastėja. O vienas diskusijos dalyvis tiesiai paklausė, nejaugi „Lietuvos intelektualinių pajėgų rezervas toks

menkas, kad negalėtumėm atrasti savojo Korotičiaus ar Čaklajo?”

Nuo to kolektyvinio jausmų prasiveržimo praėjo jau daugiau kaip trys mėnesiai, o rašytojų atmetas Drilinga taip ir tebėra *Literatūros ir meno* redaktorius, savaitės darosi pilkesnis ir atsargesnis. Atvirų pokalbių apie lietuvių kultūrą vietą pradeda užimti tokie „šedevrai“, kaip iš „Sovietų Sąjunga“ perspausdintas interviu su menotyro profesoriumi Viktoru Vanslovu, kuris teisingai Stalino laikų kultūrą, liaupsina „didžiųjų socialistinio realizmo“ sąvoką, irzliai puola „avangardistus“. Interviu išspausdintas 1988-ais metais, bet prie šio kūrinio geriau tiktu 1948-ųjų metų data. Taip, paradinių žingsnių, atžygiuoja reakcija.

Net ir specilaikraštis *Gimtas* kraštis, naujoviškai padabintas išvišiams apžavėti, kryptelėjo ligaciškos-čebrikoviška linkme. Blėsta idilė, mažiau straipsnių apie festivalius ir tortus, aršėja tonas, žargtosios agitpropas, vis uoliau likviduojami „liaudies priešai“, vis labiau siaučia klasių kova.

Panašūs poslinkiai ir kitose kultūros srityse. Partijai suplojus rankom, uniformuoti istorikai vienu metu pradeda „spontaniškai“, pagal smulkmeniškas instrukcijas, niekinti Lietuvos valstybės atstatymą 1918-ais metais.

Ką visa tai reiškia? Ar tai vienas tų „atoslūgių“, kuriuos numatė Algimantas Čekuolis? Ar tai „deržimordų“ kontrataka, apie kurią perspėjo rašytojas Vytautas Petkevičius? Pasiklausykime dar vienos nuomonės. Perrašau Maskvoje apsilankę prieš dvyliką metų emigravęs disidentas Aleksas Goldfarbas. 1987 m. gruodžio 6 d. *New York Times* žurnale jis pacytavo liberalaus ir fasadiškiems straipsniams. Anot rašytojų, cenzūros „kryžiaus keliai“ tebesitęsia, redkolegijų sąrašai ir toliau sudarinėjami „gūdjiojo anomininė migloj“, staigiai paskiriami nauji redaktoriai, net ir nepabandžius tokius reikalus aptart su „rašytojų ir menininkų brolija“. Dėl to dalis literatūrai vengia savitraščio — tiražas didėja, bet laikraštis prastėja. O vienas diskusijos dalyvis tiesiai paklausė, nejaugi „Lietuvos intelektualinių pajėgų rezervas toks

Mistinis realizmas ir gamta ir žmogus

VACYS KAVALIŪNAS

Žmogus, jo vidinio gyvenimo plotai ir gelmės ir išorinės erdvės daiktai, jų formos, garsai ir spalvos ir iš jų kylanti melodija nėra du visiškai atskiri pasauliai. Šie du pasauliai ne tik susitinka. Jie dažnu atveju ir labai intymiai ir harmoningai susilieja vienas plotmėn, kartais pereidami ir už žemės kelio ribų — į mistines ir metafizines tolas, kuriose pajuntami ir Kūrėjo žingsnių aidai.

Tai mistinio realizmo plotai, apie kuriuos kalba prancūzų literatūros istorikas J. Calvet savo knygoje „Iliustruotas prancūzų literatūros istorijos vadovėlis“ (*Manuel illustré d'histoire de la littérature française*). Mūsų dienų rašytojai, Calvet žodžiais, vis labiau ir labiau linksta prie realistinės mokyklos. Jie stebi ir studijuoja gyvenimą ir savo kūryboje vartoja mokslinius metodus, stengdamiesi atskleisti tokią tikrovę, kokia ji iš tikrųjų yra. Jie tačiau neišleidžia iš akių ir tai, kad yra ne tik tikrai medžiaginė, bet ir dvasinė tikrovė — *réalité spirituelle*. Šią dvasinę tikrovę jie savo kūryboje ir stengiasi atskleisti ir išlaisvinti daiktų sielą iš medžiagos varžtų. Tad, sako jis, šia prasme šių dienų rašytojai ir yra mistinio realizmo atstovai.

Dvasinį išorinės erdvės bruožą pabrėžia ir indų rašytojas ir filosofas Rabindranatas Tagore. Kūrėjas, jo žodžiais, neturi ribotų vien tik formų paviršiumi. Jis privalo visą nušviesti savo sielos spinduliais ir pasitikti šviesą, kuri sklaidžiasi iš matomų ir nematomų daiktų.

Dar ryškiau medžiaginių daiktų dvasinę galią akcentuoja savo knygoje „Himnas visatai“ (*L'Hymne à l'univers*) prancūzų antropologas Pierre Teilhard de Chardin. Vienas šios gražios knygos skyrelis ir yra „Dvasinė medžiagos galia“ (*La puissance spirituelle de la matière*).

Išorinio pasaulio daiktuose yra vidinė melodija, kuri susijungia su dvasiniais žmogaus gyvenimo plotais. Ir nėra vis tiek, kur ir kokioje gamtinėje aplinkoje žmogus aplamai, o ypač kūrėjas, yra gimęs, augęs ir formavęsis: i tolumas bėgančiose lygumose, sukeliančiose nesustojantį ilgėsį, pajūryje, kur jo lopšinė aidai

tina reformas. „Glasnost“ gali pasibaigti bet kurią akimirka ir mes pirmi neteksim galvų. Mes esame persitvarkymo „kamikazės“ — pilotai-savižudžiai“.

Ar tas pats dedasi ir Lietuvoje? Kuo baigsis ši kova? Aišku tik viena — kaip dainuoja „Antis“, jau „Atbėga zombiai, atidunda“.

susilieja su niekad nenuitylančiu bangų ūžesiu, ar kalnuose, kur tarytum sustojusi amžinybė, egzistencinis susimąstymas ir kur pajuntamas mistinis gamtos pasaulio aspektas.

Žmogus tačiau savo dvasine konstrukcija yra labai įvairus. Nevienodi ir jo santykiai su gamta. Galima eiti per pasaulį ir nieko nematyti, nieko negirdėti ir nieko nejausti. Ir tokių rašytojų, kuriems gamtos pasaulis tarsi visiškai neegzistuoja, nėra sunku rasti. Jų kūryboje nėra nei gamtos. O jei ir pasitaiko koks dekoratyvinis momentas, tai jis nei savo nuotaika, nei dvasia ne kiek giliau su vaizduojamu gyvenimu nėra susijęs.

Kitų rašytojų kūrybos pasaulio žmogui gamtinė aplinka artimesnė. Ir jie, kad ir nėra pajutę mistinio gamtos pasaulio aspekto, su ja savo dvasia yra susiję. Ir kartais koks nors jos momentas — spalva, garsas ar vaizdas, tarsi pasąmonės gėlmėse paskendusio varpo aidas, pažadina praeities dienas ir suteikia naują laiko dimensiją, nušviesdamas prabėgusius žingsnius iš toli sugrįžusia šviesa ar pagilindamas jo gyvenimo kelio dramą, juoba kad psichologinė plotmėje laikas be erdvės nepajėgia egzistuoti.

Dar kiti — apie juos čia kiek ir kalbėsime — savo siela intymiai susiję su gamtos pasauliu ir jame junta mistinį jo aspektą, o taip pat ir transcendentinių tolumų padvelkimą ir egzistencinius amžinojo žmogaus likimo momentus.

„Kokioje gilioje paslapyje yra visa Kūrinija su Dievu“ (*Comme toute la Création est avec Dieu dans un mystère profond*), — sako prancūzų poeto ir dramaturgo Paul Claudel kūrinio „Pranešimas Marijai“ (*Announce faite à Marie*) personažas Pierre de Craon.

Panaši į Claudel'į, kuriam išorinis pasaulis yra tarytum Visatos psalmė, o antgamtinis kone fiziškai realus, yra ir mūsų rašytoja Marija Pečkauskaitė — Šatrijos Ragana. Ir jos *Senamete* Mamatei dvasinis pasaulis realesnis už medžiaginį. Šioje Šatrijos Raganos apysakoje susitinkame su dviem personažais, kurie visa savo būtybę giliai paskendę kitos realybės ir kito pasaulio šviesoje — Mamate ir jos dukrele Irušia. Ir kas poetiškesnio gali būti už vaiko sielą, kuriai ne tik tiktai pasakų pasaulis realus, bet ir visi išorinės erdvės daiktai gyvi? O poezija savo prigimtimi tolsta nuo kasdieninės realybės ir jos sąvoka suprastina kitaip.

„Ant rožių kerelių“, pasakoja Irušia, „baltavo gražūs, dideli žiedai, švelniais, lyg šilkai, ir baltais, lyg sniegas, lapeliais, pačiam vidury vos paraudusiai. Ir rodės, kad po tuo raudonumu slepiasi rožių siela“. Panaši į Irušią ir Mamatė. Ir ji jautri gamtos grožiui. Tačiau jos žvilgsnis nesusistoja prie daiktų paviršiaus, o pereina už fizinio pasaulio ribų, kur atsiskleidžia kitos realybės plotai. „Mamatė“, Irušios žodžiais, „ne į rožes žiūri, bet tolyn, tarsi ieškodama tų grožybių, kurių nėra regėjusios žmonių akys“. Ir jos metafizinis ilgėsį toks gilus ir toks gyvas, kad ji labai lengvai atsiduria savo siela

Lietuvos
Nacionalinė
M. Mažvydo
Biblioteka

PUBLIKINĖ BIBLIOTĖKA
VILNIO S. Lenino pr. 51
B. Vaškevičius
DRAUGAS

kitame pasauly — mistiniame. Ir grožis, teigia, ji, yra Dievo atspindys. O ir tikroji realybė — ne čia.

Dvasinga ir Vinco Krėvės kūrybos pasaulio gamta, kurios plotais keliauja jo žmogus nuo padavimų, šiaudinės pastogės ligi bibliinių laiko ir erdvės plotų. Čia tačiau sustosime tik prie vieno jo *Šiaudinės pastogės* personažo — Vainoro. Su Vainoru, „Bedievio“ personažu, susitinkame aplinkoje, kur baigiasi žmogaus kelio žingsniai ir kur juntama paslapties dvasia ir egzistencinis susimąstymas — kapinėse. Ir Vainorus čia ateina ne tik todėl, kad ji žemė traukia, bet ir pasikalbėti su išėjusiais į anapus.

„Gražių vietų yra daugel“, — kalba Vainorus. — „Dar gražesnių. O šile tylu ir ramu, jei vėjo nesti. Bet vis dėlto ne tas. Čia senų amžių žmonės guli, milžinai, štai kas yra. Kol buvau jaunesnis, man nei galvoj jie nebuvo, o dabar mėgstu čia pasėdėti, su jais pasiginčyti“. Šioje mistinė dvasia dvelkiančioje kapinių aplinkoje ir Vainorus pereina už fizinio pasaulio ribų — mistinė plotmė. Ir savo vidinės būtybės gėlmėmis girdi, kad kalba tie, kurių žemės kelias čia pasibaigė. O ir mirusieji nėra nuo žemės pasaulio atitrūkę. Jie, Vainoro žodžiais, myli medžius, kaip juos mylėjo ir gyvendami čia. Tad ir auga kapinėse viskas taip gražiai. Meilė sujungia dvi priešingas plotmes — šiaupus ir anapus. Ir du pasaulius — fizinį ir metafizinį.

Šie du pasauliai — fizinis ir metafizinis — ypač intymiai susilieja poezijoje, kurioje ir realybės sąvoka suprastina kitaip. Poezijoje, o ypač lyrikėje, ir žmogaus santykiai su gamta kitokie — dvasingesni. Pagaliau ir kelias iš poezijos į mistiką daug artimesnis. „Poezija ir mistika“, sako Jaques Buge savo straipsnyje „Milašius metafizika“ (*„Metaphysique de Milosz“*), „yra tokios artimos dvasinės sritys, kad neįmanoma nustatyti tikslų momentą, kada iš vienos pereinama į kitą“.

Gamtinė aplinka įvairi. Nevienodai ji veikia ir žmogaus sielą. Tačiau bene daugiausia ji pasako tyloje. Joje pajuntama mistinė aplinkos dvasia ir atskleidžia daiktų sielą, kuri susilieja ir su žmogaus vidinio pasaulio plotais. Toks yra Antano Baranauko *Anykščių šilėlio* vidurnaktis, kai miškas užmiega. Ir kokia nuostabi — galinga ir subtili tylos dvasia. Joje susijungia poeto siela su metafizinėmis tolumomis ir paskęsta maldoje. Ir girdi tai, ką tegalima girdėti tik savo sielos virpesiais: — kaip formuojasi žiedas, kaip miško medžiai kalbasi, kaip krinta rasa. Su šia gamtinės tylos melodija dvasinės realybės plotmėn — į transcendentinius tolius pakyla ir poeto siela.

Šiuo atžvilgiu nuostabus ir Jurgio Baltrušaičio poezijos pasaulis. Visa čia — žmogaus kelio žingsniai ir gamtos pasaulio momentai susilieja vienas plotmėn ir Visatos psalmės aidais iš mūsų žemės peizažo kyla į aukštumas. Ir ne tik žmogus su pakeleje rymančiu ramunėlės žiedu yra to paties Kūrėjo plano dalis. Čia susilieja visa — rytas ir vakaras: *Saulė, žydri, vakaro žara — Amžius nieko atskiros nėra*.

Ir Nemunas čia „amžių Tėvo sumanytas“, ir staklės, kurios „audžia amžių metmenis“, yra „kito audeklo dalelė“. Pagaliau net ir „pirkios grindys — amžių

Maironij

Nuo Birutės kalno

Išsisupus plačiai vakarų vilnimis,
Man krūtinę užliek savo šalta banga
Ar tą galią suteik, ko ta trokšta širdis,
Taip galingai išreikšt, kaip ir tu, Baltija!

Kaip ilgėjau tavęs, begaline, plati!
Ir kaip tavo išgirst paslaptinių balsų
Aš geidžiau, tu pati vien suprasti gali,
Nes per amžius plačių nenutildai bangų!

Liūdna man! Gal ir tau? O kodėl, nežinau;
Vien tik vėtrų prašau, kad užkauktų smarkiau:
Užmiršimo ramaus ir tarp jų nematau,
Betgi trokštu sau marių prie šono arčiau.

Trokštu draugo arčiau: juo tikėti galiu;
Jis, kaip audra, nujaus mano sielos skausmus;
Paslapties neišduos savo veidu tamsiu
Ir per amžius paliks, kaip ir aš, neramus.

Maironio 125-ųjų gimimo metinių minėjimas Chicagoje įvyks rytoj, sekmadienį, balandžio 10 dieną, 3 val. p.p. Jaunimo centro diržojoje salėje. Pagrindinis kalbėtojas bus iš Los Angeles ta proga atvykstantis poetas Bernardas Brazdžionis. Meninę programą atliks solistė Audronė Gaiziūnienė ir deklamatorės Daiva Vaitkevičiūtė-Melienė ir Indrė Toliušytė. Vyks Broniaus Kviklio parengta Maironio raštų ir jo gyvenimo vaizdų paroda. Minėjimą rengia Korpi Neo-Lituanica.

tolų trupinys“. Ir žmogus, eilėraščio „Smilgų šlamesys“ žodžiais, yra lygus smilgos stiebui: *Tavo širdžiai tyliai tyliai sako, Kad tu ir jos stiebas — amžių saikui lygūs*.

Tačiau Baltrušaičio poezijos pasaulis, kuriame ryškios simbolizmo, sugriauančio sieną, skiriančią medžiaginę ir dvasinę realybę, aspektas, anaipol nėra panteistinis. Jo pasaulio vizija krikščioniška. Tai ypač atskleidžia apynys, lipas tvora:

Jei aukščiau tu nori lipti,
Imk nelūžtamą ramentą
Ir, pakeitęs diego kryptį,
Kopk sode į kryžių šventą.

Tai primena Bernardo Brazdžionio pasaulio vizijos ir sampratos kryžių, kurio ištiestos rankos pastinka žmogų jo paskutinėje kelionėje ir perveda per nebūties bedugnę. Iš dalies tas sodo apynys kai kuo savo mintinai panašus ir į jau šio žodžio pradžioje cituoto Claudel'io *Šilkinio batelio* jezuitą, pririštą prie laivo stiebo. Dėkoja jis Viešpačiui, kad jis taip „nukryžiuotas“. Tačiau, sako jis, kryžius, prie kurio jis pririštas, į nieką nesiremia, o tik tiktai plūduriuoja jūroje.

Intymion mistinė harmonijon dangus susilieja su žeme, o žmogaus gados ir metafizinis jo ilgėjimas (Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Maironio minėjimas Chicagoje • „Persitvarkymas“ Lietuvoje • Mistinis realizmas literatūroje • Chicago teatrose • V. Priskienio apsakymas • Naujas „Lietuvių kalbos žodyno“ tomas • Stasės Šakytės eilėraščiai • Aleksandro Vilijos Eivaitės tapyba • Dėmesys išeivių literatūrai • Po miestą važinėjanti poezija

Mistinis realizmas ir gamta ir žmogus

(Atkelta iš 1 psl.)

sys su Vinco Mykolaičio-Putino eilėraščio „Rūpintojėlis“ Kristumi. Visa čia atsiskleidžia lyrinė nuotaika ir dvasia aidinčioje kosminėje dekoracijoje — žemės susimastymo ir žvaigždėto dangaus skliauto fone. Su šia idiliška dangaus ir žemės simfonija susilieja ir poeto — ar lyrinio jo personažo — siela. Ir ji prašo, kad Rūpintojėlis ir ji priimtų drauge su juo parymoti:

*Primki gi mane, budrus
Rūpintojėli,
Prie lygaus kelio šianakt
padūmoti. —*

Panašų momentą randame ir Balio Sruogos „Kazimiero Sapiegos“ dramoje. Ir čia pagrindinis šios dramos personažas — Kazimieras Sapiega — nori prie kryžkelės Rūpintojėliu stovėti:

*I Lietuvą žemiojančią einu.
Prie kryžkelių stovėsiu smūtkeliu,
Milžinkapiuos varpais skambėsiu,
Kad speiguose po stora miline
Neliatų plakus Lietuvos širdis.*

Tačiau Kazimierui Sapiegai rūpi ne dangus, bet žemė — Lietuva ir meilė gimtajam savo kraštui. Betgi ir meilė sujungia dangų su žeme ir žmogaus kelio žingsnius su mistinio ir dvasinio pasaulio plotais.

Kalbant apie Putino Rūpintojėli, sunku praeiti ir nesustoti prie Maironio „Vasaros naktys“. Tačiau čia ne žmogaus dvasios ir gamtos harmonijos, o gilios disharmonijos momentas. Kai visa naktį nutyla ir užmiega, poetas nerimstancija savo siela nutolsta nuo fizinio pasaulio ir į paskastą metafizinės tolumose:

*Noris įpinti visą pasaulį,
Noru mylėti Dievą aukščiausi;
Noris pasiekti amžiną grožį!*

Grožį, kuris savo esme pereina už fizinės realybės ribų ir kurio idėja metafizinėje Platono pasaulio sampratoje užima pačią pirmąją ir pačią svarbiausią vietą.

Žmogaus ir gamtos disharmonijos atvejų randame ir daugiau. Bene dramatiškiausias mūsų literatūroje toks momentas — Jono

Petro Raziūno nuotrauka iš Lietuvos fotografų išeivijoje penkioliktosios metinės parodos, vykusios 1986 metų rudenį Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje.

Biliūno „Liūdno pasakos“ Juozapota. Koks gūdas susitikimas saulėtos vasaros dienos ir Juozapotos, spinduliuojančios žmogaus būties gelmes sukrečiančia tamsa, kurioje pajuntame ir juodą blogio paslapties padvelkimą.

Gili — tarytum tarp mirties ir gyvybės — disharmonija padvelkia ir Mykolaičio-Putino *Sukilėlių* baudžiauninko Daubaro laidotuvsė: „Kaip koks didžiulis vikšras šliaužė dulkėtu keliu laidotuvių procesija, tokia nyki ir nereikalinga toje neaprepiamoje laukų platybėje, po tuo mėlynu dangaus skliautu, toje karštoje, akinančioje saulės šviesoje“. Šis nuo baudžiaunos nukentėjusio žmogaus laidotuvių epizodas idomus ir stilistiniu atžvilgiu — kartojimų žodelių *tokia, toje, po tuo*, kurie atskleidžia gamtos plotų nepabaigiamumą ir žmogaus žemės kelio menkybę ir trapumą.

Žmogus yra dangaus ir žemės sūnus ir visa savo būtybę trokšta būti harmonijoje ir su fiziniu, ir su metafiziniu pasauliu — su Dievu. Visada, o ypač šių dienų

žmogų ir literatūroje, ir gyvenime kankina amžinybės problema ir galutinis jo likimas. O jis, žmogus, Pascalio „Minčių“ (*Les pensées*) žodžiais, su Dievu yra begalinė didybė, o be Dievo — begalinė mažybė. Ir kas gi norėtų būti begaline mažybe? Greičiau dažnas, jei ne dievu, tai bent, Milašiaus žodžiais, norėtume Dievui išsėti ir miegoti.

Oskaras Milašius, didysis mūsų poetas, rašęs prancūziškai, poetas meilės ir ilgesio, poetas vienvietės ir dvasios, yra ypač giliai susijęs su išorinės erdvės daiktais ir iš jų kylančia lyrine melodija, kuri ryški visoje jo kūryboje — poezijoje, dramoje ir pagaliau net ir jo filosofijoje. Ypač jis giliai ir intymiai susijęs su savo tėviškės, jo paties žodžiais, su Gedimino ir Jogailos žemės gamta, kurios siela — ruduo, aidintis ilgesiu ir prisiminimų dvasia. Joje Milašius yra visada visada buvodayo. Tačiau jis, sako Pierre Garnier savo straipsnyje „Milašius ir gamta“ („Milosz et la Nature“), nesustoja prie daiktų paviršiaus.

Jis savo dvasia veržiasi į jos gelmes ir ieško realybės, tiesos ir begalybės. Ir galų gale gamtos jausmas tampa Tiesos (rašomos didžiąja raide) jausmu — *le sentiment de la Vérité*. Ir visa Milašiaus susumuoja savo filosofinio veikalo *Les Arcanes* žodžiais: „Viešpatyje ir jo ramybėje noriu miegoti ir išsėti“. Viešpatyje jam, kaip ir Šatrijos Raganai, yra ir tikroji realybė. Ir tai jis pabrėžia *Grožio karaliaus psalmėje*: „Visa realybė yra Tėvo meilėje“ („Toute réalité est dans l'amour du Père“).

Pagaliam namai. Namai, kurie taip giliai įaugę į Milašiaus, pasmerktos prisiminimams — *predestiné au souvenir*, siela, yra gyviusi iš visų negyvosios gamtos daiktų. Jie, prancūzų filosofo Gaston Bachelard žodžiais, yra pats pirmasis mūsų pasaulis, i kurį visada sugrįžtame savo siela. Į juos Milašius ne tik tai sugrįždavo savo prisiminimais ir mintimis. Jis juose ir kone realiai gyvendavo, ir jie nebuvo tik neryškūs prisiminimų atspindžiai, bet gyvi išoriniai ir dvasi-

jam be galo. Štai ir prikišom. Daugiau nebenorės svetimo.

Barzdylos jis neišdavė. Nepatraukė paskui save. Geriau jam vis tiek nebūtų buvę. Pagaliau, ne Barzdyla ir šovė. Blogai tik, jog slėpė tūtas. Nerikėjo slėpti. Reikėjo deginti. Tada pats velnias neįrodytų, jog šauta buvo iš jo šautuvo. O daugiau įrodymų jie neturėjo.

Ta-ai. Penkiolika metų. Ir niekaip tik jis negalėjo išsivaizduoti savo mažo Roko didelių ir suaugusių vyrų, kurį paliko dešimtus metelius beinanti. Keista, dabar juk jam irgi dvidešimt penkeri. Nedaug, tik penkeriais metais mažiau, nei buvo jam tada. Pats jis apie amžių negalvojo niekad. Ten apie amžių negalvojo niekas. Ten yra tiksliai vyrai. O jie būna tvirti arba nugeibėliai, pagaliau, skiriasi dar kvaili nuo protingų, o senas tų, ar pagyvenęs, ar visai dar jaunas — visiškai niekam nesvarbu. Pats jis visą laiką dirbo miške ir, metams bėgant, pasidarė stiprus ir ištvermingas, kaip gyvulys, daug tvirtesnis, nei buvo trisdešimties, o į veidrodį vyrai nežiūri.

Pasistatęs lagaminą, Rokas užsirikė. O jį, kokia ji dabar? Tada, išgyvenusi su juo dešimtį metų, senti ji dar nepradėjo, gal tik kiek pasidarė pilnesnė, bet šitas jos pilnumas tik dar labiau ryškino įgimtą jos žavesį bei grakštumą, ir Rokas žinojo, jog nežiūrėti, kas buvo įvykę, myli ir ilgisi jos po šiai dienai.

Miški pasibaigus, prašviesėjo ir prieš akis atsivėrė plati kaimo lyguma. Matė Rokas ir savo sodybą, ir senus medžius, ir keliuką, vedantį į vieškelį, ir galvoj, ką jis ras tuose namuose dabar. Svajotuose, sapnuose tiek regėtuose. Kur prabėgo jo vaikystė, praleistos pačios gražiausios gyvenimo dienos. Ir jį jis būtų dabar šiuose namuose laukiamas...

Išsiėmęs iš lagamino šautuvą, Rokas susidėjo ir, užsitašęs, užsikabino ant peties. Tuoj jis įeis. Ir jei ras žmoną su juo, Barzdyla, seniai ji užmiršusius ir palaidojusius — jis įeis. Ir taip ir stovės tarpdury ir žiūrės. Taip, nesakys nė žodžio, tik stovės ir žiūrės. Jie patys viską pasakys. Ir kaip sukurstė jį nušauti Galinčių, ir kaip įskundė, kur paslėptos tūtos, ir kaip... šliaužos ir mels jo pasigailėti. O jis nesakys nieko. Tik stovės ir žiūrės. Ir bus tie praeję

niais savo bruožais.

Namai gyvi ir kai kurių kitų mūsų poetų sieloje ir jų kūrybos pasaulyje. Koks nuoširdus Faustas Kiršos „Laiškas obelaitėms“, pasilikusioms poeto tėviškėje:

*Pasveikinkit skylėtoms sienoms
vežimine.
Pasveikinkit svirnius su durimis
pavėsy.
Klojimą sveikinkit, tą pūdrą ant
kalnelio!
Kiek atmenu aš jį: nei sensta, nei
jaunėja.
Ak, taip norėčiau dar per nugara
jam paploti.*

O kokia nuoširdi namų resurekcija Vytauto Mačernio „Vizijose“:

*Žinau, kad žemėje yra vieni
namai,
Kuriems dabar ateina rytas
nuostabus.
Ten ilgesingai gieda prietemoj
gaidžiai,
Ir ūkininko žingsniai aidė ten
aplank namus.*

Gamtos ir žmogaus gyvenimo keliuose ir žingsniuose, kurie aidai ta pačia visine melodija, atsiskleidžia ir simbolizmo momentai. O simbolis — net ir realistinis — sugriaua tai, kas skiria medžiaginį pasaulį nuo dvasinio, ir pereina kitos realybės plotmėn. Pavyzdžiui, Antano Jasmanto eilėrašties „Ruduo“ ir prancūzų poeto Patrice de la Tour du Pin „Rugsėjo vaikai“ („Les Enfants de Septembre“) ne tik tiktai atskleidžia metų pabaigos žingsnius, bet suaidi ir ta pačia egzistencine gyvenimo praejimo melodija, kuri perkelia kitos realybės plotmėn. Kokiu giliu susimastymu nuaidi Jasmanto „Rudens“ žodžiai:

*Pavytusiu lapu nukrito
Lyg paskutinė šio rudens šalna
Sunkios prasmės pilna
Būtis mana.*

Ta pati praejimo melodija suaidi ir Patrice de la Tour du Pin „Rugsėjo vaikuose“. Ir jo šie rugsėjo paukščiai, ir šis rudeninis jų išskridimas — paties poeto gyvenimo kelias. Ir aš, sako poetas, esu Rugsėjo vaikas savo širdimi ir savo dvasia:

*Et je me dis: Je suis un enfant de
Septembre,*

Chicagos teatruose

Žurnalistų drama

Viena iš pajėgiausių Chicagos dramų teatro bendrijų — Stephenwolf, 2851 North Halsted, stato dramą „The Common Pursuit“, kur vaizduojama angli

Rick Snyder ir Tim Hopper scenoje iš „The Common Pursuit“.

Nuotrauka Michael Brosilow

Cambridge kolegų grupė, besirušianti išleisti aukšto lygio literatūros žurnalą. Jų jaunatviškas idealizmas tramdomas būtinai iškilusių kompromisų, slegia bankroto pavojus. Šalia

*Moi-même, par le coeur, la fièvre
et l'esprit.*

Ir šis simbolinis Patrice de la Tour du Pin eilėrašties savo dvasia, Jean Rousselot knygos *Les nouvelles poètes français* („Naujieji prancūzų poetai“) žodžiais, nutolsta nuo kasdieninės tikrovės ir pereina kitos realybės plotmėn.

Ir ne tik tai žmogus trokšta būti harmonijoje su gamtos pasauliu. Kartais ir gamta tarsi pajunta žmogaus dvasios virpesius ir savo nuotaika susilieja su jo vidaus gyvenimo plotais. Karibų jūros rašytojas Simon-Bart vieno romano personažas pasakoja: „Ant medžių lapų, rodos, buvo sustoję mūsų žodžiai. Ir nuo jų medžiai buvo sunkesni ir atsargiai siūbavo vėjyje“.

O mūsų literatūroje Balio Sruogos „Milžino paunksmės“ gedu-

romantiškų išgyvenimų, kai kam iš jų tenka pakelti šeimos suirimą, susikryžaviimą, trečiam isiterpus, ir net nuliūdina žinia apie tragišką vieno mirtį. Iš pradžių drama linksmos nuotaikos, kaip komedija, lydimą gausaus publikos juoko, antrame veiksmo vyrauja rimtis ir įtampa. Gaila, kad moraliniu atžvilgiu ne viskas priimtina. Profesionalai aktorai, gerai suplanuotoje scenoje, gabaus grimu pagal reikala pakeičiamos išvaizdos, dramą išveža stipriai, nors pats vyksmas vietomis darosi nelabai intriguojantis, net kai kur nuobodokas.

Kūrinio autorius Simon Gray gimęs 1936 m. Anglijoje. Karui jų šeima išbėgusi į Kanadą, čia pradėjęs universitetines studijas jas tęsė Prancūzijoje. Už savo dramų yra laimėjęs premijas, kūrė filmų skriptus, rašo romanus, televizijos vaidinimų tekstus. Drama „The Common Pursuit“ buvo vaidinama New Yorke, Los Angeles, o taip pat Anglijoje. Chicagoje ji eis iki gegužės 8 dienos. Režisierė Ron-di Reed yra dirbusi Australijos miestų scenose, laimėjo Jeff premiją, dėstė dramų mokyklose. Aktorius Rick Snyder vaidinęs televizijoje, gastroliavęs Australijoje; Jim True dramą studijavęs Northwestern universitete.

Juoz. Pr.

lingos pamaldos per Vytauto šermenis susilieja su Trakų ežero bangų ūžesiu: „Visą laiką girdėti gedulanga muzika, kurios garsai susilieja su vėjo ir ežero griaužiu ūžesiu“.

O ir V. Panavaitis partizanų dainoje. — Koks skaudus ir rūtų raudos palydimas atsisakymas:

*Stoviu aš parimus prie rūtų
darželio,
Kai paspaudęs ranką tyliai išėjai.
Ašarom sidabro verkė rutos*

*žalios,
Skendo ūkanose Lietuvos laukai.*

Žmogus, Jurgio Baltrušaičio „Ramunėlės“ žodžiais, šiame pasaulyje ne vienas. Dažnu atveju jo žemės kelio žingsnių aidai harmoningai susilieja su gamtos pasauliu ir jį palydi į mistines ir metafizines tolumas, kurių ilgisi jo siela.

V. Priskienis

Vyrai į veidrodį nežiūri

Tamsų rudens vakarą miško keliu ėjo pamiužės žmogus, nešinas nedideliu lagaminu rankoje. Apsivilkęs jis buvo neperšlampamu apsiaustu, su skrybėle, apsiavęs sunkiais, kaustytais auliniiais batais. Ėjo jis neskubėdamas, tvirtu, pratusio daug vaikščioti žmogaus žingsniu. Kartkartėmis jis sustodavo. Tada, pasistatęs lagaminą, nusiimdavo skrybėlę ir ilgai žiūrėdavo į balkšvus pakelės gluosnius ir alksnynus, kėdėnams žvarbus vėjo. Ir rodesi jam tokie jie savotiški ir artimi, lyg būtų palikę visai neseniai. Ir nebuvo, niekada nebuvo šitos nežmoniškos begalybės ilgu, nesi- baigiančių dienų, kada ir pats seniai nustojo tikėtis, jog besugrįš.

Tai buvo Rokas, kuris atsidėjo penkiolika metų ir dabar vėl ėjo savo gimtinės keliais. Slegiamas užplūdusi prisiminimų, svaigdamas iš laimės ir dusdamas iš keršto ir neapykantos. Ir nešėsi Rokas lagamine dovanas, lemtingas ir brangias, kaip pats gyvenimas: puikius moteriškus kailinius ir storus pluoštus šimtinių, uždirbtų per visus tuos metus, ten, šiaurėje, miškuose. Neiššvaistęs, nepralošęs, nepraujiojęs. Išlaukęs. Sugrįžęs. Nepaliejęs, nepraradęs sveikatos.

Beliko tiek nedaug: tik rast ją, žmoną savo, su sūneliu jo belaukiančią.

Rokas sunkiai atsiduso. Antroji jo dovana buvo sunkus dvylikto kalibro dvivamzdis šautuvas, atpildas už subjaurotą gyvenimą, jei ras žmoną su juo, draugužiu savo, ožiu tuo barzdotu, juoda savo laime besidžiaugiančiais. O buvo jie draugai su juo, barzdyla tuo prakeiktu, iki pat paskutinių dienų, nors draugystę ir temdė vedybos, nes kadaise patikusi buvo ji abiem. Ir nežinia, kodėl pasirinko ji Roką. Jis ir pats stebėjosi, nes jau tuomet barzdyla skyrėsi iš visų apylinkės bernų. Buvo jis lieknas, mandagus ir nepalyginamai už Roką apskuresnis.

Paskui Rokas dažnai klausdavo žmonos,

kodėl pasirinko jį.

— Nežinau, — atsakydavo žmona ir juokdavosi. — Tu man daugiau patikai.

— O dabar — irgi?

— O paskui? — neatlyždavo Rokas. — Kas bus paskui, kai nusibosiu? Aš juk matau, kaip tu į jį žiūri. Visai kitaip, negu į mane.

Pagaliam, suprasi jas, moteris, kaip jos žiūri. Nieks, turbūt jos ir pačios savęs nesupranta.

Prisiminus žmoną, Roką visada užplūdavo kažkas nenusakomai švelnaus ir džiaugsmingo. Juk jie dar nesenai. Ir niekas dar neprarasta. Ir dabar jie susitiks. Ir įeigu yra iš viso dar kur pasaulyje laimė — šiandieną ji juos aplankys.

Pagalvojęs apie laimę, Rokas susiraukė. Daug dažniau jį lankydavo ta, anoji, barškiančiais dantim. Ar ir dabar nesėlina kur iš paskos, į kuprą susimetusi, paknopstom, skubėdama neatsilikt.

Sustojes Rokas apsižvalgė. — Taip, čia, tikrai čia, — sumurmėjo. Nebūtų taip tamsu, galėtų pajėgt.

Ir prisiminė jam, kaip jis gulėjo tada, pasaloje, su šautuvu rankose. Kaip prie bravoro iš tamos išnirio Barzdyla, vesdamas Galinčių, o jis gulėjo ir laukė, kada jis paeis į šalį, kaip buvo sutarta, ir jautė rankose vėsią, nugalintą šautuvo buože. Tada jis ir pašaukė Galinčių. Tyliai, paprastai taip, vardu, nes nenorėjo šauti į nugara. Sušukus garsiai, šautuvas galėjo nukrypti, o jis buvo jau nusitaikęs ir nenorėjo taikytis antrakart. Ir kada nustebeš Galinčius atsisuko, jį šovė. Ir matė, kaip Galinčius krito, smūgio partrenktas, ant nugaros ir paskui dar bandė verstis veidu žemyn, o jis tuo metu galvojo, ar nereikia šauti antrakart. Bet daugiau šauti jau nereikėjo, nes kulka perskrodė Galinčiui krūtinę ir daugiau jis jau nebejudėjo.

— Taip jam ir reikia, rupūzei, — pasakė tada priėjęs Barzdyla. — Manė, kad kišim ir kišim

Naujas „Lietuvių kalbos žodyno” tomas

ANTANAS KLIMAS

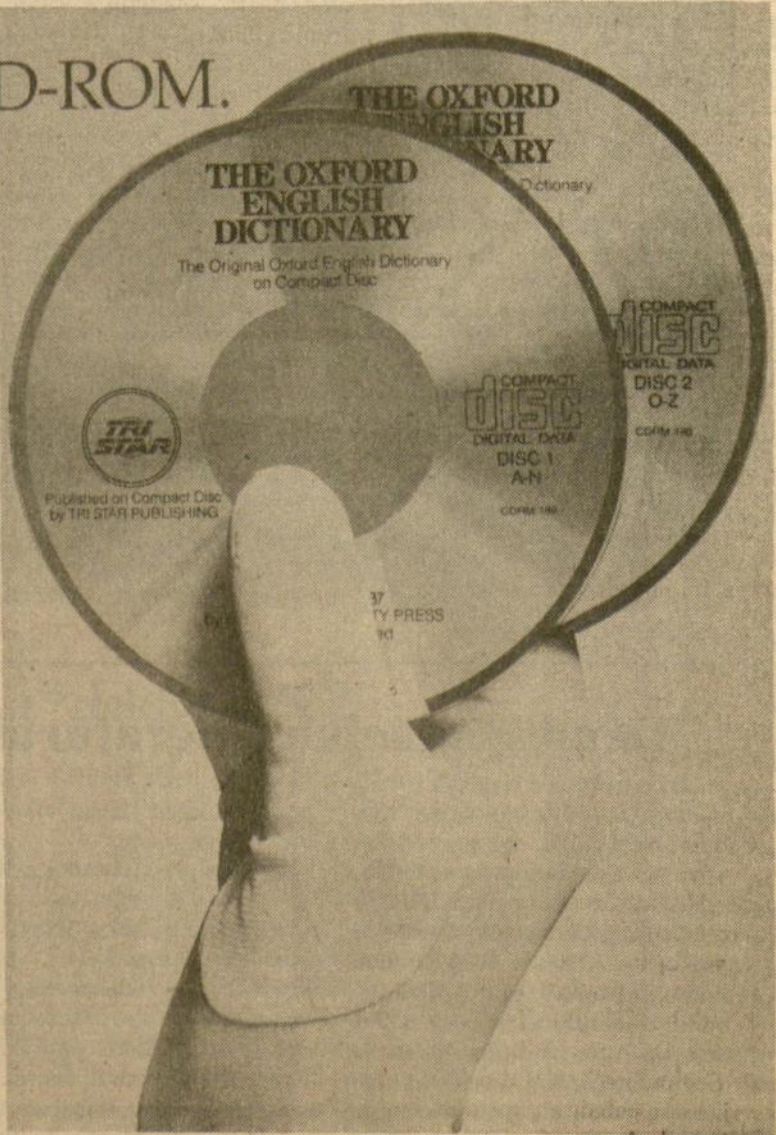
Lietuvos TSR Mokslų Akademija. Lietuvių kalbos ir literatūros Institutas. Lietuvių kalbos žodynas. XIV tomas, SUŠLĖJŪŲ. Vilnius: „Mokslas”, 1986. 1100 puslapių. (Vyr. redaktorius K. Ulvydas. Redakcinė kolegija: A. Balašaitis, S. Kėžytė, A. Lyberis, J. Paulauskas, K. Ulvydas, V. Vitkauskas, K. Vosylytė.)

1986 metų pabaigoje Vilniuje buvo išleistas XIV-sis šio didžiojo Lietuvių kalbos žodyno (LKŽ) tomas. Kaip žinoma, šis žodynas yra taip pat vadinamas akademinio LKŽ. Šis tomas apima žodžius nuo *su* ligi *šluoži* ir turi 1,100 puslapių.

Kai iš senojo Vilniaus atkeliauja naujas LKŽ tomas, man visuomet ir linksma, ir liūdna. Linksma dėl to, kad šis labai svarbus darbas yra tęsiamas toliau ir jau pradeda artėti prie galo. O liūdna dėl to, kad aš niekuomet nesugebėsiu surasti laiko visą šį didžiulį mūsų kalbos turtų šaltinį nuodugnai nuo pradžios ligi galo perskaityti...

Aišku, galima pasiguosti: juk niekas tokių didelių žodynų, kaip ir enciklopedijų, ištiesi neskaito. Tik tam tikras dalis pradėti skaityti, kai reikia koks žodis rimčiau pastudijuoti. Taigi praktiškai niekas — išskyrus gal tik žodyno redaktorius bei korektorius — žodynų neskaito. Bet aš vis tikčiuosi, kad gal kur nors (Lietuvoje, ar kitur...) yra koks žmogus, kuris perskaito visą naujai pasirodžiusį tokio žodyno tomą! Aš sakau (t.y. rašau) tai dėl to, kad tokį žmogų teko man sutikti. Tai buvo mūsų kaimynas Lietuvoje, Pranas B., ūkininkas. (Mūsų tarmėje Pranas = Pranyš). Karo metu man teko laimėti gauti visus devynis ligi to laiko išleistus Lietuvių kalbos žodyno tomus. Kai juos iš Kauno parsivežiau namo (tuomet buvau studentas), mūsų kaimynas Pranas vis po vieną tomą pasiskolindavo ir ilgais žiemomis vakarais ištiesi, nieko nepraleisdamas, su didžiausiu malonumu perskaitydavo. Ir man dažnai sakydavo: „Tai įdomiausia pasaulio knyga!“ Tai buvo labai šviesus žmogus, ištroškęs mokslo žinių, kurių jis sėmėsi iš anos enciklopedijos. Sakau, gal tokių smalsių žmonių yra kur nors ir daugiau, ir gal kur nors kas nors ištiesi perskaito ir šio milžiniško žodyno tomus! (O aš tokiems žmonėms tik pavydžiu!)

Taigi, jeigu aš mokėčiau surasti laiko, šiame tome gal pirmiausia nuodugnai ir rūpestingai turėčiau perskaityti pp. 850-897, t.y. tuos 48 didelio formato puslapius, kuriuose duodama visas labai platus ir išsamus žodžio *širdis* vartojimo vaizdas. Pirmiausia čia duodamos net 23 paties žodžio reikšmės: 1. centrinis kraujo apytakos organas, esantis kairėje krūtinės pusėje; 2. šis organas kaip žmogaus jausmų, nusiteikimų simbolis, išgyvenimų centras, vidaus pasaulis; 3. prk. žmogaus charakterio ypatybės, polinkiai, nusiteikimai; 4. prk. šis organas kaip žmogaus organizmo reagavimo, poreikių, fiziologinės būklės simbolis; 5. ...mylimasis, mylimoji, brangusis, brangioji; 6. (maloninis epitezas); 7. (toks maloninis kreipimasis); 8. piktumas, pyktis; 9. prk. svarbiausia dalis, vidurys, centras; 10. medžio šerdis; 11. varpo šerdis; 12. iš daigo vidurio išaugę centriniai lapeliai; 13. žiedo vidurys; 14. gubos vidurį sudarantys trys surišti pedai; 15. lino šiaudelio vidurio pluštas; 16. grūdo branduolys; 17. skėlalizdis; 18. mestuvų vidurinė kartis; 19. girnų varpstė; 20. centrinė arko dalis; 21. pertrauktis, išaušys; 22. apskrita figūra, kurios viršus įlinkęs, o apačia pasmailėjusi; 23. tikslas (pp. 850-860). Čia mes specialiai surašėme visas

Visa „Oxford English Dictionary” (OED), susidedanti iš dvylikos tomų (žr. apačioj), dabar galima laikyti vienoj rankoj. Nuo šių metų jis prieinamas dviejų kompaktinių diskečių forma. Kaip tikli straipsnio autorius, kada nors ir „Lietuvių kalbos žodyną” (LKŽ) — gal dar ir su etimologiniais bei istoriniais priedais — bus galima sudėti į dvi, o gal tada jau ir į vieną disketę.

širdies reikšmės — tiesioginės ir perkeltinės — kad ir tie skaitytiniai, kurie gal šio LKŽ niekada nėra matę, susidarytų vaizdą, koks šis žodynas pilnas ir išsamus. Prie kiekvienos reikšmės duodama įvairiausių pavyzdžių: sakinių, frazių, išsireikšimų, patarlių, priežodžių — iš senųjų raštų, iš tautosakos, iš liaudies kalbos, iš rašytojų raštų, iš spaudos. Kiek čia kalbos turtų sukrauta!

To dar negana: nuo p. 866 ligi p. 897 (= 34 puslapiai!) — šimtų šimtai visokių išsireikšimų, posakių, kurių centrinis žodis yra *širdis*: *akmens širdį turėti; kaip medumi (per) širdį tepti; širdis nupuolė ir užkūnė* ir t.t. ir t.t. Kai visa tai paskaitai, tai tik liūdnumas širdį (!) apima, kad vienam žmogui neįmanoma visa tai pasisavinti ir išraiškingai vartoti.

Aš atvirai prisipažinsiu, kad, perskaitęs pp. 770-777, aš tiek išjuokiau, kad šonai man pradėjo skaudėti. Šiuose puslapiuose iš tikimiai surinkti ir be jokių išleidimų sudėti tokie žodžiai bei išsireikšimai, kurių mes papras-

čiai viešai nevartojame, ir kurių spaudoje niekur kitur nematysi, nes beveik visi jie turi ką nors bendro su suvirškinto maisto iš kūno pašalinimo funkcijomis... Bet čia yra visas. Kažkaip lyg ir gaila, kad mūsų (ir, apskritai, viso pasaulio...) spaudos tradicijos neleidžia tų tokių vaizdingų išsireikšimų net ir „Spygliuose“ išspausdinti. (Pvz., kas per vaizdingas pasakymas: *Valgo kaip trys, — — — kaip arklys...*)

Vienas iš kitų labai įdomių ir ilgų aprašų yra apie veiksmą *sukti*. Šiam žodžiui ir visai jo labai plačiai „giminei“ paskirti net 43 puslapiai: pp. 83-125. Pirmiausia duodamos paties žodžio *sukti* (ir jo sangražinės formos *suktis*) 38 reikšmės (pp. 83-92), toliau eina dvylika priešdėlėtų *sukti* vedinių: *apsukti, atsukti, isukti, išsukti, nusukti, parsukti, pasukti, persukti, prasukti, prisukti, susukti, užsukti*.

Kai kurie iš šių priešdėlėtų vedinių turi beveik tiek pat reikšmių, kaip ir pagrindinis žodis *sukti*. Visos šios plačios giminės statistika atrodo taip:

sukti (ir suktis) ... 38 reikšmės
apsukti (apsisukti) ... 23 „
atsukti (atsisukti) ... 17 „
įsukti (įsisukti) ... 21 „
išsukti (išsisukti) ... 28 „
nusukti (nusisukti) ... 20 „
parsukti (parsisukti) ... 3 „
pasukti (pasisukti) ... 22 „
persukti (persisukti) ... 10 „
prasukti (prasisukti) ... 16 „
prisukti (prisisukti) ... 27 „
susukti (susisukti) ... 39 „
užsukti (užsisukti) ... 30 „

Iš viso 294 reikšmės

Šalia to, po pagrindinio žodžio ir po kiekvieno išvestinio žodžio dar duodami įvairūs posakiai, išsireikšimai. Neišsemiamas aruodas kalbininkams, rašytojams, žurnalistams, mokytojams ir šiaip kalbos mylėtojams bei aistruoliams.

Kadangi ligi šiol išleista jau 14 didelių LKŽ tomų, kurių kiekvienas aiškina apie 20,000 žodžių, tai jau apie 280,000 (14 x 20,000) lietuvių kalbos žodžių turto yra čia sukurta. Atrodo, kad dar gal išeis kokie 6 tomai (dalis š, t, u, ū, y, z, ž). Taigi iš viso šiuose 20 LKŽ būtų apie 400,000 žodžių — maždaug tiek, kiek jų yra ir kituose dviejuose pasaulinio garso žodynuose: OED (= *Oxford English Dictionary*) ir vokiečių kalbos vad. *Grimm'o žodyne*. Tarp kitko, vienur kitur pasigirsta balsų, kad LKŽ labai pamažu eina. Tačiau garsūs vokiečių kalbos vad. *Grimm'o žodynas* buvo ruošiamas ir leidžiamas ilgiau negu 100 metų: jis buvo pradėtas apie 1850 metus, o baigtas tik po Antrojo pasaulinio karo: 1964 metais. Ką kita buvo su OED: jis buvo paruoštas ir išleistas daug greičiau. (Apie tai galima pasiskaityti labai įdomioje ir labai gausiai iliustruotoje knygoje: Robert McCrum, William Cran, Robert MacNeill, *The Story of English*, New York: Elisabeth Sifton Books, 1986.)

LKŽ ruošiamas, kiek mums žinoma, dar visiškai „senoviškai“: visa medžiaga yra surašyta į daugybę (dabar — jau keli milijonai...) žodyninių kortelių, ir iš jų ruošiami žodyno tomai. Jeigu būtų galima viską suvesti į modernią kompiuterių sistemą, tai darbai keleriojai pagreitetų. Žinoma, iš pradžių reiktų įdėti daug komplikų darbo, visą LKŽ kortelių sistemą pervesti į kompiuterių sistemą. Tačiau tai būtų labai svarbus investavimas į ateitį. Įsivaizduokite, kiek milijonų darbo valandų būtų sutaupyta, kada jau būtų leidžiama antroji papildyta, pataisyta LKŽ laida. Tada, pasinaudojant kompiuteriais ir automatiniais spausdintuvais (= „word processors“), visą būtų galima daug greičiau ir tiksliau perdirbti, pri-

Claude Monet

Takas ant skardžio Pourville (1882)

Stasė Šakytė

PRISIKĖLIMAS

Šviesūs
ir džiugaujantys
angelai
pabunda mūmyste —
Prisikėlimo būnais dunda,
trimitais trimituoja,

giesmės gieda,
būnais dunda,
trimitais trimituoja —

O Tu prisikeli
greičiau
už garsą —

Tyliau
už
šviesą —

PER DIENĄ

Nepurenau ežią,
nepaliečiau šaknų,
tiktai prasiklausiau
per dieną

sprogstančių šakelių
šnabždesių —

Tik pražiūrėjau,
kaip gležni daigeliai
grumiasi
su grumtais —

Tiktai prasinešiojau
nebaigtą eilėraštį,
nepalietą nei rašalu,
nei plunksna —

Iš degančių
gelmių
kur formos
šnara
gyvena kerinti
gyvenimą
sapnuoja
savo slaptą
sapną
iš jų skaudžių
judesių
iš pasamones
versmių

ištrykšta
spalvų brūžiai
pražysta
(ir nuvysta)
žodžiai

BURES IŠKĖLEI

Monet, Monet —
Kokią gaivinančią
žalumą,
kokį džiugaujanti
žydėjimą
savo pavasariais
ir vasarom išliejaj —

Saulė ir vėju
plazdančias bures
iškėlei —

Ir kaip graudžiai
tavo trapus mėnulis
leidosi

per šaltą dangų,
pro skaudžių linijų
stogus,

į liūstančius
vandenį —

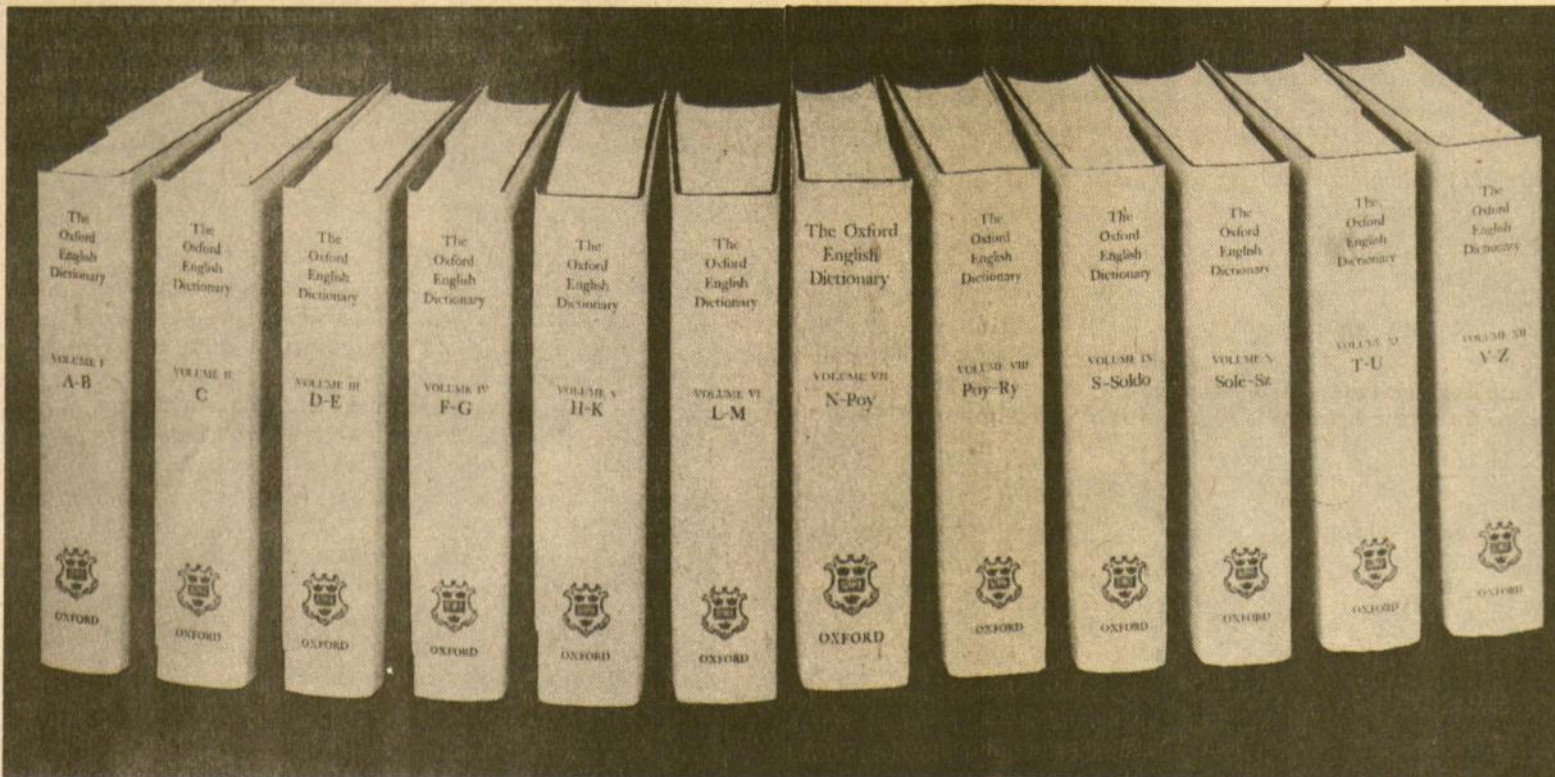
IŠ ALGIMANTO MACKAUS FONDO VEIKLOS

Praėjusiais metais Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas išleido Antano Gustaičio elegijas *Pakelėje ir pažadėtąją žemę* ir Henriko Nagio verstą Rainer Maria Rilke *Sakmę apie korneto Kristupo Rilkes meilę ir mirtį* su Telesforo Valiaus iliustracijomis. Šiais metais žada išleisti Kosto Ostrausko dramą „Eloiza ir Abelardas“, Vinco Trumpos straipsnių rinkinį apie 19 a. Lietuvos istoriją ir Algirdo Juliaus Greimo lietuvių mitologijos antrą studiją *Tautos atminties beišeškant*.

LIEUVIŲ RAŠYTOJŲ DRAUGIJOS PREMIJA

Geriausiais 1987 metų dailiosios literatūros knygai Lietuvių rašytojų draugijos premijai atrinkti komisija sudaryta Chicagoje. Komisijon sutiko įeiti: Julija Gylienė-Svabaitė, Aušra Liulevičienė, dr. Alfonsas Šešplaukis-Tyruolis, Juozas Toliušis ir Nijolė Užubalienė-Jankutė. Autoriai arba leidėjai 1987 metų datos knygų po penkis egzempliorius prašomi atsiųsti A. Liulevičienės („Draugo“) adresu: 4545 West 63rd Street, Chicago, IL 60629. Paskutinė išsiuntimo data — 1988 m. gegužės mėn. 1 d. Komisija svarstys tik atsiųstas knygas.

Kasmetinės Lietuvių rašytojų draugijos literatūros premijos mėcenatas yra Lietuvių Fondas. LRD Valdyba

1884 metais Oxfordo universiteto leidykla pradėjo leisti naują anglų kalbos žodyną, pagrįstą istoriniais principais. Anglų filologinės draugijos sumanytas, šis žodynas buvo visiškai naujas bandymas ne tik definuoti ir nurodyti kilme kiekvieno žodžio anglų kalbos istorijoje, bet taip pat atsekti jo reikšmės, pagal tai, kaip jos vystėsi šnekamojoje ir rašytinėje vartosenoje. Kiekviena reikšmė turėjo būti pailiustruota bent viena citata, pradedant pačiu ankščiausiu jos pa-

sirodymu spausdintam rašte. Kai projektas buvo užbaigtas 1928 metais, surinkus 400,000 žodžių ir 1,800,000 citatų, „The Oxford English Dictionary“ jau buvo tapęs aukščiausiu anglų kalbos autoritetu, populiariai žinomas kaip OED. Kai bus baigtas „Lietuvių kalbos žodynas“ (LKŽ), jo apimtis lyginsis su OED ir vokiečių kalbos „Grimm'o žodynu“.

Aleksandros Vilijos Eivaitės aliejine tapyba

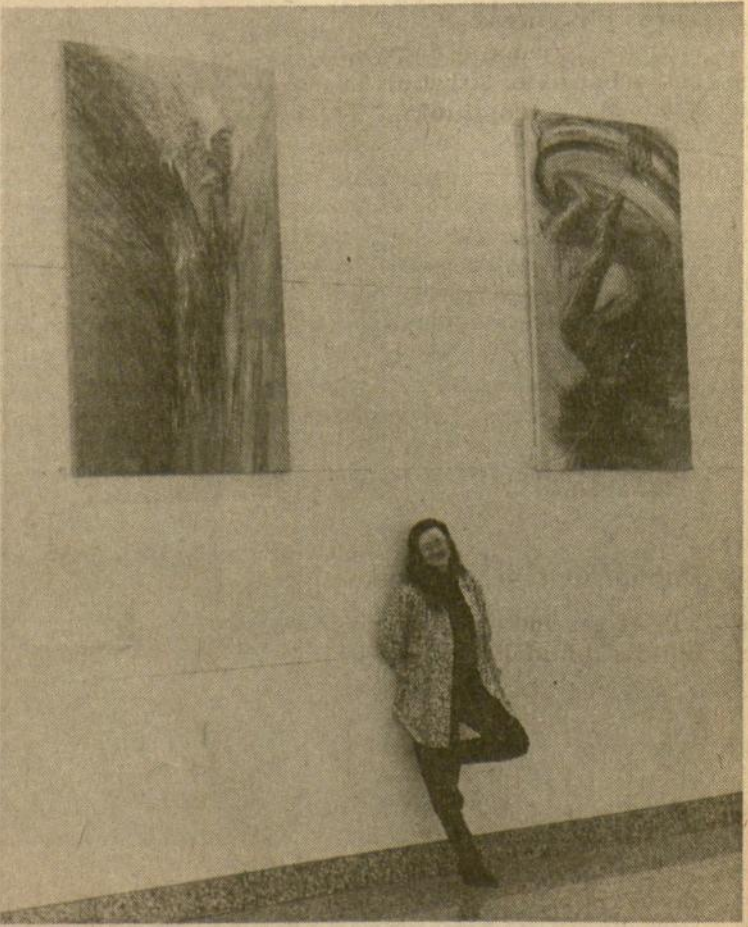
TIMOTHY WITTMAN

Savo tapybos parodoje, vykusioje nuo š.m. sausio 6 iki balandžio 2 dienos 101 North Wacker Building, Chicagoje, Aleksandra Vilija Eivaitė pateikė darbų komplektą, kuris yra iškart introspektyvus ir asmenišką turinio atžvilgiu ir dinamiškai ekstrovertiškas pristatymo forma. Įtampos, kurias ji įkūnija per formalių kompozicijos elementų ir medžiagos panaudojimą, praplečia tuos privačius emocinius ir intelektualinius pergyvenimus, kurie sudaro jos kūriniių temas.

Erdvę, kurioje kiekvieno kūrinio tema įvykdoma, gylio atžvilgiu riboja nepermatoma atmosfera, kuriama plačiais, plokščiais teptuko brūkšniais, kurie užtemdo bet kokią horizonto, gamtovaizdžio ar interjero pajautą. Figūros, apibėžtos sunkiais dažų sluoksniais, kraunamais žemam reljefo, yra atkeliamos į priešakinį planą, kur jos matomos tik iš dalies, tarsi iš miglos išnyrančios. Lyg paleistos pasroviui, arba laisvos nuo žemės traukos jėgos, šios figūros yra įkveptos žmogaus kūno formų, bet neturi atitinkančių pavyzdžių. Tai yra androgeniški su-tvėrimai, kurių panašumas žemiškomis būtybėmis yra atsitiktinis; jų veiksmas, nukreipti ir besiveržiantys į stebėtojo erdvę, sudaro menininkės tapybinių ir intelektualinių intencijų siužetą.

Jokia šviesa neperskverbia tirštos dujinės dangos ir nenušviečia šių figūrų. Greičiau šviesa ir spalva sklinda iš kiekvienos figūros ir besikaitaliojančiai yra tų figūrų sugeriamos, užuot kad būtų jų atspindimos. Paveiksle „Conjuror's Beginning“ ryškiausia šviesa ir šviesiausia spalva sklinda nuo figūros kaktos ir plaukų — užrištom akim ši figūra yra pagauta šokio judesio spiraleje su kita. Antroji figūra tiesia ranką virš pirmosios galvos, ir šviesa, trykštanti iš plaukų, yra atspindima jos delne. Kompozicijos asimetrija ir spalvos bei tekstūros panaudojimas nubrėžia aštrius kontrastus tarp figūrų ir jų aplinkos ir išryškina jų sąveiką. Santykis yra paslaptinas: neaišku, kuri figūra pradeda energijos apsimainymą, ir ar energija yra semiamas, ar iliejama.

Kontempliatyviniam paveikslui „Between“ viena figūra apžiūri daiktą, kurį laiko kitos figūros, nematomos, ranka. Daiktas nėra išryškintas, ir stebėtojams, kaip ir figūrai, paliekama svarstyti, kas jis yra. Čia sąvokos yra pasidariusios tripusės: figūra žvelgia į daiktą kartu su žiūrovais, tarsi jis ar ji būtų pasirengęs pradėti dialogą su jais, kai tuo pačiu metu ji yra dalis to, kas svarstoma. Šios sąveikos pergyvenimas yra panašus įėjimui į didžiulį interjerą, kuriame erdvė ir

Dailininkė Aleksandra Vilija Eivaitė stovi tarp savo paveikslų „Too Late to Fear“ (kairėje) ir „Perkūnas“ (dešinėje) parodoje 101 North Wacker Drive, Chicagoje.

santykiai tarp daiktų joje yra labiau nuostabūs, negu masė, kuri ją palaiko ir apibrėžia. Šio kūrinio tema kaip tik ir yra fizinis, empirinis ir sąvokinis atstumas tarp stebėtojo ir to, ką jis stebi. Publikai metamas iššūkis persvarstyti savo vaidmenį, o taipgi ir klausimą, kadangi ji yra vienas iš atramos taškų šiame

kūrinyje: ar ji pati yra tapusi elementu užbaigtame kūrinioje. Kaip kontrastas „Between“ ramybei, aštraus skausmo ir ištempimo betarpiškumas vyrauja vienintelėje figūroje paveiksle „Too Late to Fear“. Nuo drobės apačios kyla srovė, kaip fontano vandens stulpas, pasiekiantis didžiausią galimą aukštį. Galva,

torso ir ištįsta ranka, beveik išnykusi šešėlyje, yra vieninteliai išryškinti, bruožai. Nuo stulpo viršaus, sprogdama ryškios spalvos blykstelėjimu, veido išraiška perteikia trauminį susidūrimo ir gomurinio šauksmo momentą. Šis skausmas galėtų būti tiek fizinis, tiek psichologinis; menininkė yra pagavusi ir be sentimentų iškėlusį momentą, kada jis aštriai, nelauktai ir sukrečiančiai pajuntamas.

Aleksandros Vilijos Eivaitės tapybos darbai spalvų ir tekstūros atžvilgiais yra agresyvių vaizdiniai pareiškimai, patenkintys geismą tiesioginio juslinio pasitenkinimo, kurį duoda jos meninės priemonės. Jos kompozicijos asimetrija, švytinčios šviesos ir spalvos naudojimas, vietos pajautos paneigimas ir jos pasitelktos figūrinės konvencijos suteikia kiekvienam jos kūriniui nežemišką ar pasąmonišką pobūdį. Tačiau didysis jos pasiekimas glūdi jos panaudojime tapybinių ir stilistinių priemonių, kaip būdo tyrinėti emocinius ir pažintinius procesus. Menininkė naudoja figūrą ir dažus, kuriais ta figūra konstruojama, kaip įrankius tyrinėti save ir klausimus apie savo vietą bei savo santykius su daugybe prasmės klotų pasaulyje.

* * *

(Timothy Wittman yra čikagiešis meno kritikas ir meno istorikas, šiuo metu vykdamas tyrinėjimus Chicago's istorinių ir architektūrinių paminklų komisijai. Šis straipsnis verstas iš anglų kalbos su autoriaus leidimu.)

Po miestą važinėjanti poezija

Ar autobusas ir poezija turi ką nors bendro? Nežinau, ar kitur, bet turi daug bendro — Kalifornijoje.

Šiemet Santa Monikos miesto Meno taryba įgyvendino nuostabią idėją — populiarinti nūdienę poeziją autobusuose. Mieste veikia palyginti nebrangi piliečių transporto „Big Blue Bus“ sistema. Pensininkas pusiau-kaina, už 40 centų, nuo Pacifiko pakrantės nuvežamas iki Los Angeles centro. Šiaip senjorui važinėjimas Santa Monikos ribose ir artimoj apylinkėj tik 20 centų. Pigiau grybų. Tad, suprantama, kad šiais mėlynais busais kasdien pasinaudoja apie 50 tūkstančių piliečių. Per metus — net 18 milijonų.

Juk tai astronominis skaičius galimų poezijos skaitytojų! Ar ne laikas poetams iš aukštų akademijos bokštų ar ankštų bohemos palėpių nusileisti į atvirus miesto plotus, atsisukti veidu į miestiečių įvairiaspalvę buitį, prabilti ir jų širdis ir protus?!

To siekiant buvo paskelbtas poezijos konkursas. Kreiptasi į 600 poetų Amerikoje. Ar tiek dalyvavo, nežinau. Atrinkta 12 geriausių ar tinkamiausių

(neturėtų būti per ilgi) kūrinių. Už juos kiekvienas bardas gavo po 100 dolerių honoraro. Nedaug, bet įvertinimo garbė atsveria pinigą.

Kas trys mėnesiai keli iš tų premijuotų eilėraščių bus išspausdinti meniškose plakatuose, o tie plakatai iškabinami 136-iuose „Big Blue Bus“ autobusuose, palubėje, kad visi keliautojai lengvai matytų.

Kokio tai turinio poezija? Turinys tikrai įvairus, susijęs su dabarties pasaulio bei miesto gyvenimu.

Pamėginsiu išversti kelis, jau dabar autobuse regimus eilėraščius. Bill Mobro „Complexities“: „Apelsinų maišas neatrodo / sunkus, bet pats palaikyk, / skaičiuodamas tris šimtus / pravažiuojančių automobilių. Jai stovint / tarp krūvos apysūrių riešutų / ir apdulkėjusių vynuogių, maišas / darosi sunkesnis / ir telielia sunkus, stumiamas / pro langą, net vairuotojas, / tempdamas jį ant keleivės suolo, / pagalvoja: tai gi aibė / vaisių už du dolerius“.

Gal kam atrodo, kad tai tik prozos vaizdelis, o ne poezija. Juk viskas taip realu — moteris su

apelsinų maišu laukia autobuso ir netrukus vargais negalais išrioglina į vidų. Bet juk mūsų biutyje yra įvairių poetinių kadru, tik reikia juos išskirti iš visumos, užfiksuoti, įreminti. Poetas Bill Mobr tai ir padarė — pačiu paprasčiausiu būdu. Tiek vaisių už du dolerius!

Reikia skaitytojus painformuoti, kad Santa Monikoje trečiadieniu popiečiais veikia vaisių, daržovių ir kitų žemės ūkio gaminių turgus Arizonos bulvare, tarp antros ir ketvirtos gatvių. Tada automobilių eismas tuose kvartaluose užblokuojamas. Kaip visuomet esti turgavietėse, ir čia žmonių grūstis gan didelė. Ypač gausu moterų moterėlių. Brauna-si iš visų pusių, užgula daržovių stalus, renkasi, kemša į krepšius, į maišus, į stumiamus ratelius. O kišenvagiai tik tykoja. Girdėjau, kad jiems pavyko nukniaukti kelių neatsargių lietuvių pini-gines. Vienai paprasčiausiai nuplovė rankinuką. Kiek nemalono, kiek rūpestio! Aš šitame turguje perku razinkas ir Gran-y Smith obuolius.

Kitas eilėraštis, sukurtas Charles Bernsteino, yra kur kas mįslingesnis, paremtas sunkiai išverčiamais, tam tikrai vietovei būdingais išsireiškimais. Vadinasi „No Way“:

Mano protas kaip spąstai iš plieno.

Jei kas įkliūva, Niekad neištrūksta. Arba, kaip sakoma Saskatūne — Niekas neprilygsta persikui, Išskyrus gal kriaušę, Bet nėra kriaušės, Kuri prilygtų dabarčiai.

Kazkas sunkiai išaiškinamo slypi šitame eilėraštyje. Proto galia, saldus persikas, dar malonesnė kriaušė ir nepalyginamoji dabartis.

Pagalvoju: ar ir mes negalėtume skoninguose plakatuose, kas keli mėnesiai pakabinatuose ten, kur sueina lietuviai, populiarinti mūsų poetų dabartinę geriausią kūrybą. Daug kas paskaitytų, pasigrožėtų, susimąstytų. Tikrai nesunkiai įgyvendinamas dalykas — mėlynuoju autobusu į lietuvių sales atvažiuoti lyrika.

Pr. V.

Aleksandra Vilija Eivaitė

„Conjuror's Beginning“ (aliejus, 3'6" x 5'8")

Dėmesys išeivių literatūrai

Žmonijos kultūros istorijoje išeivių (arba egzilų) grožinė literatūra yra kone jau įprastas reiškinys. Kai kurių tautų ir kai kurių kalbų šio pobūdžio literatūros yra tiesiog jų viršūnės, kaip ir mūsų kaimynų lenkų su jų Mickevičium, Slovackiu ir Norvidu. Tokių egzilinių literatūrų gausa ir svaris dar padidėjo dvidešimtojo amžiuje, kai nuo diktatorių ir okupacijų iš savo tėvynių turėjo pasitraukti gausybė rašytojų. Tačiau ir svetimosiame žemės ir naujosios kūrinybės sąlygose, bet gyvendami laisvėje, jie nepalūžo. Atvirkščiai, rašydami ir toliau savo gimtosiomis kalbomis, pasiekė ir pasaulinio literatūrinio garso, ir net Nobelio premijos, kaip ispanas J. Jiménez, lenkas Czesław Miłosz, rusas Josif Brodskis ir kt.

Pasaulio literatūrinius klotuos šiuo metu plačiau domimasi ne vien tik tuo ar kitu rašytoju egzilu, bet ir aplamai egzilinių literatūrų reiškinio, gana būdingu dvidešimto amžiaus pabaigai. Jos gi egzistuoja su šimtais rašytojų. Juk ir lietuvių čionykštėje Rašy-

tojų draugijoje visą laiką yra kone šimtas narių.

Bet šalia yra ir paradoksų. Bent iki šiol tik egzilų autorių tėvynėse daug kur ši išeivijos literatūra „neegzistavo“. Ji ten buvo ir dar tebėra nutylima rašomose ir leidžiamose literatūros istorijose, aplenkiamą literatūrologų studijiniuose veikaluose, jos ten, tėvynėse, kaip ir „nėra“. Ar pagalvoja uoliejai režimininkai, kad paliks kultūros istorijai ne tik siaubingą prisiminimą, bet ir nesulaikomą juoką. Reikės šypsotis ir iš tu, kurie vis dėlto ir išeivijos laisvėje cenzūravosi patys, kad ten okupacijoje būtų rodomy visose „grožybės“, naiviai tikėdami, lyg koks išeiviologas Kazakevičius parinks rašytojams vietas mūsų literatūros istorijoje. O didžiajam Adomui Mickevičiui užteko ir to, kai jisai Paryžiuje rašė:

I Lietuvą, kur caro užtarų šimtai, Gabena žydas mano tomelius slapta.

Bet iš tikrųjų egzilui rašytojui ir laisvajame pasauly dėmesio ne-

trūksta, jeigu tik jis savo kūryba to dėmesio vertas. Dėmesio netrūksta ne tik savo tautiečių bendruomenėse, bet ir už jos ribų. Sakysime, čia, Amerikoje, leidžiamas visai pasaulinei literatūrai skirtas žurnalas *World Literature Today* kiekviename numeryje recenzuoja tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje lietuvių kalba leidžiamas knygas.

Kartkartėmis vertimų prasme šiomis egzilų literatūromis domisi ir kita literatūrinė spauda, net gana specialūs to ar kito žanro literatūros žurnalai, leidžiami tikrų kūrybinio žodžio entuziastų. Čia tokį naujausią pavyzdį norime ir suminėti.

Štai, galima sakyti, Amerikos sostinės pašonėje, Arlingtone, Virginijoje, yra leidžiamas vien tik poezijai skirtas žurnalas *Visions*. Tik ką išėjęs dvidešimt šeštasis jo numeris yra kaip tik skirtas išeivių-egzilų poezijai visu pasauliniu pločiu. Vertimais į anglų kalbą čia yra pateikiama šių kontinentų ir šių tautų išeivių poetų kūryba: Afrikos — etiopų ir pietų afrikiečių; Azijos — armėnų, iranėčių (persų) ir vietnamiečių; Europos — bulgarų, čekoslovakų, estų, vengrų, latvių, lietuvių, lenkų, rumunų, rusų ir ukrainiečių; Ispaniškiosios Amerikos — čiliiečių ir kubiečių. Žurnalo redaktoriaus Bradley G. Strahan įvadiniam žodyje šis numeris ir vadinamas *Poetry In Exile*. Spausdinamų autorių eilėraščiai dar papuošiami ir paįvairinami atitinkamais grafinais piešiniais. Iš lietuvių išeivijos poetų čia pateikiami trys: Kazys Bradūnas, Alfonsas Nyka-Niliūnas ir Jonas Zdanys. Parinktieji eilėraščiai, atrodo, autoriams yra labai būdingi ir vertimuose ne kiek nenukenteję.

Pats poezijos žurnalas *Visions* įsina tris kartus metuose. Atskiro numerio kaina 4 dol., metinė prenumerata 10 dol., dvimetinė prenumerata 19 dol.; bibliotekoms trejiems metams 30 dol. Žurnalo adresas: Black Buzzard Press, 4705 South 8th Road, Arlington, VA 22204.

Suprantama, apie tokį lietuvišką vien tik poezijai skirtą žurnalą išeivijoje tegalima tik svajoti. Specialaus poezijos žurnalo nėra šiandien ir Lietuvoje. Bet toks mūsų literatūros raidoje vis dėlto buvo. Nepriklausomybės metais vien tik poezijai skirtas žurnalas *Pradalgės* egzistavo Kaune 1934-1935 metais. Tai buvo trimėnesinis poezijos žurnalas, leidžiamas ir redaguojamas Bernardo Brazdžionio.

Išeivijoje mes leidybine prasme kuklesni. Bet vis tiek periodiniai žurnalai ir laikraščiai neaplenkia ir poezijos. Ir egzilas poetas šia prasme turi ir tribūną, ir auditoriją. Gal tik eilėraščiui kartais reikėtų išskirtinesnio dėmesio pačiame puslapyje, kad jis būtų puslapio puošmena, o ne tik užkamšalas, dusinamas skelbimų

krt

Aleksandra Vilija Eivaitė

„Between“ (aliejus, 3'6" x 5'8")

Aleksandra Vilija Eivaitė

„Perkūnas“ (aliejus, 6'4" x 3'6")